

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

De Divina Psalmodia, Ejusque Causis, Mysteriis, Et Disciplinis, deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis, Tractatus, Historicvs, Symbolicvs, Asceticvs. Sive Psallentis Ecclesiae Harmonia - Opus novum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum ... Operum ...

Bona, Giovanni

Parisiis, 1678

§. 4. Dies in quatuor praecipuas partes divisa ab Antiquis. Item nox. Quid stationes, quid vigiliae sint. Quota hora quodlibet officium celebrandum. Quot sint partes officii.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9929

præsentis sæculi mensura fuisset, qualem nimirum futuri illius sæculi conditionem fore credimus. Illum quippè diem sine vespero fore, & omni alia successione cariturum esse, edocti sumus. Hæc, & alia plura elegantissimus Theodoretus.

§. IV.

Dies in quatuor præcipuas partes divisa ab Antiquis. Item nox. Quid stationes, quid vigiliæ sint. Quota hora quodlibet Officium celebrandum. Quot sint partes Officii.

I. **R**ursum Antiqui diem & noctem in quatuor partes æquales inter se dividere solebant, quarum singulæ ab ultima hora inclusa nomen acciperent. Prima enim pars horam primam, secundam, & tertiam continens, Tertia dicebatur: Secunda horarum etiam trium, quartæ, quintæ, & sextæ, Sexta: Tertia septimæ, octavæ, & nonæ, Nona: Quarta à decima usque ad duodecimam, ultima, & duodecima appellabatur. (a) Cornelius Jansenius, Victor Geselinus, & alii aliter explicant hanc diei partitionem in quatuor sectiones, sed errant toto cælo, ut ostendit eruditissimus (b) Francolinus, quem consulat curiosus lector: nolo enim actum agere. Porro istæ horæ insigniores præ cæteris erant in rebus humanis, nam teste (c) Tertuliano, diem distribuere, negotia distinguere, & publicè resonare solebant; Semper, & ubique, ait ille, & omni tempore orandum, tamen tres istas horas Tertiam, Sextam, & Nonam, ut insigniores in rebus humanis quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publicè resonant, solemniores fecerunt in oratio-

a Cornel. Jansenius in Conc. Evang. cap. 143. Victor Geselin. in notis ad Hym. 1. Prudentii Cath. b Francolin. de temp. hor. Canonic. c. 21. c Tertul. de jejun. cap. 10.

nibus divinis. Quare & frequentior earum mentio in sacris & profanis Auctoribus habetur: & his duntaxat utebantur Antiqui in designando tempore non solum orationis, celebrationis Missæ, solvendi jejunii, sed & aliarum rerum. Illud autem hoc loco notandum est, quod jam dicta trium horarum intervallâ communiter olim pro una hora accipiebantur. Sic quæ de hora tertiâ à priscis Scriptoribus notantur, non præcisè de hac hora, sed de prima etiam, & secunda intelligi debent, ita ut sub tertiæ nomine totum tempus ab ortu solis ad ipsam tertiâ comprehendatur. (*d*) Censorinus de die natali, Veteres, inquit, diem quadripartito, sed & noctem similiter dividebant. A Græcis quoque usurpatam hanc distinctionem constat ex Pausania in Messenicis, Suida verbo *προῦδος* & (*e*) Onofandro in Strategico. Etiam Levitas apud Hebræos servasse noctis vigilias, quas Græci *φυλακὰς* vocant, & ternarum horarum observationem habuisse, Divus (*f*) Augustinus asseverat. Legendus (*g*) Baronius, qui primo Annalium hanc doctrinam luculenter confirmat. Favent & plurimæ sacrorum (*h*) Canonum sanctiones. Marcus (*i*) Varro, quem refert & probat Carolus Sigonius, Cosconius, inquit scribit in actionibus Prætorem Accenso jubere solitum; horam esse tertiam, Accensum inclamare horam esse Tertiam, Meridiem, & Nonam. Erant autem Accensi administri magistratuum ab acciando, id est vocando, dicti. Duodecim tabulis, ait *k* Plinius, ortus tantum, & occasus nominantur: post aliquot annos adjectus est & meridies, Accenso Consulium id pronunciante. Id verò quo ritu fieret Barnabas (*l*) Briffonius in doctissimo opere de formulis ostendit. Docet (*m*) Chrysofomus quod

d Censorin. cap. 10. *e* Onofand. strateg. cap. 10. §. 3. *f* Aug. lib. 40. quæst. q. 4. sup. Num. *g* Baron. an. 34. nu. 162. & seq. *h* c. nocte, c. solent, c. de hoc, de consecr. dist. 1. item c. fin. dist. 44. & c. 1. dist. 75. *i* Varro l. 5. de Lingua Latina. Sigon. l. 1. de judiciis cap. 9. *k* Plin. lib. 7. c. ult. *l* Briffon. de form. lib. 5. *m* Chrysof. hom. 59. ad pop. Antioch.

Monachi in quatuor partes diem dispartiti, dum singulæ partes implentur, Psalmodiis & Hymnis Deum venerantur. S. (n) Benedictus in Regula iis, qui levioris culpæ rei sunt, pœnam excommunicationis imponens, non illius, quæ censura Ecclesiastica est; sed alterius Monasticæ & Regularis, qua Monachus solius mensæ participatione privatur: Refectionem, inquit, solus accipiat mensura, vel hora, qua præviderit Abbas ei competere: ut si, verbi gratia, fratres reficiant sexta hora, ille nona; si fratres nona, ille vespertina. En quomodo refectionem fratris qui peccavit, à sexta ad nonam rejicit, nulla facta mentione septimæ vel octavæ horæ intermediæ. Talis enim erat apud veteres consuetudo, ut iis solummodo solemnioribus horis ut plurimum uterentur. Horam quoque tertiam, & sextam nullâ intermediâ invenies apud (o) Senecam. Consentit huic divisioni (p) Prudentius his versibus:

*Nona submissum rotat hora Solem
Partibus vix dum tribus evolutis,
Quarta devexo superest in axe
Portio lucis.*

Princeps (q) Apostolorum post acceptum Spiritum sanctum suspicionem ebrietatis diluit, quod esset hora diei tertia, cum minimè probabile videretur viros Religiosos tribus primis horis diei ebrios fuisse. Ex hac horarum observatione sunt item qui concilient Evangelistas circa horam crucifixionis Christi, cum Marcus hora tertia crucifixum dicat, Joannes sexta: de qua controversia legere oportet subtiliter disputantem Marcellum (r) Francolinum post (s) Doctores scholasticos, & Interpretes Evangeliorum.

II. Porrò hæc divisio diei & noctis in quatuor partes, quæ singulæ ternas continent horas, apud mili-

ⁿ S. Bened. Reg. c. 24. ^o Senec. Epist. 722. ^p Prudent. Kathim. Hym. post jejun, q. Act. 2. 16. ^r Francolin. c. 22. & 23. ^s Theologi in 3. p. q. 46. art. 9.

tes, teste (t) Vegetio, diu quidem stationum, noctu autem vigiliarum nomine censebatur. Quod etiam Græci observabant, ut ex (u) Ænea vetustissimo Scriptore in Commentario tactico de toleranda obsidione colligitur, in his capitibus, quorum titulus est, *περὶ ἡμεροσκοπιῶν* de diurnis speculatoribus, & *φυλακῶν κειτάσεως* de constitutione vigiliarum. Docet (x) Lipsius diligentissimus antiquitatis rimator, Romanum morem fuisse totas cohortes & turmas ponere in stationibus; non unum, aut alterum militem, ut quos hodie à sentiendo sentinellas vocamus. At (y) Modestus de singulis centuriis quaternos equites, & quaternos pedites excubitum fecisse scribit. Plura de hac re Antonius (z) Valtrinus libro quarto de re militari, & Vvolfrangus (a) Lazius libro item quarto commentariorum Reip. Romanæ. Nocturnos autem vigiles dictos Tesserarios adverte, quod tesseram, vel signum à Tribunis, sive Præfectis legionum acciperent, & per militum contubernia nunciarent, ut (b) Polybius docet. Ipsæ excubiæ, dante buccina signum, singulis tribus horis mutabantur. (c) Augustinus, Vigiliæ spatium, ait, non habet amplius quam tres horas. Eradius (d) Presbbyter apud eundem Augustinum; Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigiliam habet, ternis horis per singulas vigiliam distributis. Lucanus. (e)

Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.

Hunc autem versum Ludovicus de la (f) Cerda ad librum nonum Æneidos Virgilianæ sic interpretatur, ut existimet ex eo colligi primos vigiles durasse primam & secundam vigiliam: secundos tertiam & quartam. Audis enim, ait, in Lucano secundos vigiles surrexisse ad tertiam vigiliam. Miror viri docti oscitantiam in re

z Veget. de re militari l. 3. c. 8. u Æneas de retract. cap. 6. & 22. x Lipsius lib. 5. de militia Romana dialog. 8. y Modestus lib. de vocabulis rei milit. Valtrin. lib. 4. c. 6. a Lazius lib. 4. c. 3. b Polybius lib. 6. c Aug. in Psalm. 89. d Eradius creditus Aug. serm. 14. de verbis Domini. e Lucan. lib. 5. f Cerda in Virgil. lib. 9. Æn. v. 164.

clarissima: Tertia etenim hora, non tertia vigilia surrexisse vigiles secundos scribit Lucanus, ut patet. Sed pergo. Silius Italicus: (g)

*Mediam sonitu cum buccina noctem
Divideret, jamque excubias sortitus iniquas
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.*

Propertius. (h)

*Et jam quarta canit venturam buccina lucem,
Ipsaque in Oceanum sidera lapsa, cadunt.*

Seneca in Thieste. (i)

*Nondum in noctem vergente die
Tertia misit buccina signum*

Frontinus, (k) Sulla, inquit, bello sociali nocte profectus relicto buccinatore, qui vigiliam ad fidem remanentium divideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit. Stationum quoque, & vigiliarum vocabula invenio in (l) sacris libris. Arnobius (m) junior, Custodia una, ait, quarta pars noctis est: ergo prima custodia à vespere incipit, secunda ad medium noctis ascendit, tertia pullorum cantu transit, quarta vigilia matutina in ortu lucis adimpletur. Eadem ratione (n) Euthymius Zigabenus Auctor Græcus, (o) & Paschasius Ratbertus noctis vigiliam distinguunt. (p) Moschus item Poëta Venerem somnum immisisse Europæ fingit, cum tertia pars noctis stat, & aurora propè est. Sic inter se partiri solebant milites diu, noctuque vigilandi laborem, ut singulis trihoris mutarentur excubiæ. Prima diei statio hora tertia terminabatur secunda, hora sexta; tertia, hora nona; quarta, hora duodecima. Hac incipiebat prima vigilia noctis, & hora tertia finem habebat. Lucianus Presbyter in historia inventionis S. Stephani, Hora, inquit, tertia, quæ est prima custodia vigiliarum. Se-

g Silius lib. 7. h Propert. l. 4. eleg. cui tit. est Tabulæ Tarpeia. i Senec. Thiest. v. 799. k Frontin. lib. 1. c. 5. l 1. Reg. 10. 13. & 14. Esdr. 13. Isai. 22. Exod. 14. Iudic. 7. 1. Reg. 11. Matth. 14. Luc. 2. m Arnob. in Ps. 129. n Euthy. in Ps. 129. o Pasch. lib. 7. in Matth. c. 14. p Mosc. Idyll. 2.

Secunda durabat usque ad mediam noctem, de qua (g) Livius; Signo secundæ vigiliæ convenistis, quod tempus mortales somno altissimo premit. Tertia usque ad horam nonam protrahebatur, de cujus initio sic canit Seneca: (r)

*Partes ferè nox alma transferat duas,
Clarumque septem verterant stella jugum.*

Quarta, quæ dicebatur matutina, usque ad ortum solis durabat, & de hac sic cecinit Statius: (s)

*Quarta soporiferæ superabant tempora noctis,
Cum vacua nubes, & honor non omnibus astris,
Afflatusque fugit curru majore Bootes.*

Solus (t) Euripides præter aliorum morem, noctem in quinque vigiliis partiri videtur: nam in Rheso quintæ vigiliæ meminit circa auroram Viderint doctiores. Magister (u) Historiæ scholasticæ, nescio quo fundamento scribit primam vigiliam conticinium dici, in qua omnes simul vigilant: Secundam intemptum, in qua adolescentēs: Tertiam gallicinium, in qua viri: Quartam antelucanum, in qua senes. Has Dominus noister aliis nominibus insignivit, dum nos exhortans ad vigilandum, dixit, (x) *Vigilate, nescitis enim quando Dominus veniat, serò, an media nocte, an galli cantu, an manè.*

III. Olim Christiani diebus jejuniorum tota nocte in Ecclesia vigilabant, & die sequenti usque ad Nonam, & in Quadragesima usque ad Vesperas in eadem Ecclesia sine cibo & potu perseverabant orantes & psallentes. Hinc vigiliarum, & stationum nomen apud Ecclesiasticos emanavit, ut docent (y) Isidorus, Rabanus Maurus, & antiquissimus Tertullianus, apud quem solvere stationem idem est ac jejunium solvere, quæ loquendi formula utitur etiam (z) Cassianus. Sanctus autem Gregorius certas Urbis Ecclesias stationibus assi-

g Livius l. 7. dec. 1. r Sen. Troad. v. 437. s Statius l. 11. Theb. r Euripid. in Rheso. v. 543 & 563. u Magist. cap. 75. Hist. Evang. x Marc. 13. 35. y Isid. lib. 6. origin. Raban lib. 2. de instit. Cleric. 18. Tertull. lib. de jejunis cap. 12. de orat. c. ult. ad uxorem, & alibi, z Cassian. coll. 21. cap. 29.

gnavit, & diebus quoque solemnioribus stationes fieri usque ad Sextam iussit; atque ad has Ecclesias istis etiam temporibus statis diebus fidelium concursus fieri solet: quamvis nocturnæ vigilantium excubiæ, & diurnæ stationes refrigerante charitate sublatae nunc sint, sola jejunii abstinentia permanente. Gabriel (a) Albaspinæus, Episcopus Aurelianensis in suis observationibus de veteribus Ecclesiæ ritibus adversus Pamelium, conatur ostendere stationes à jejuniis differre: cum tamen vix aliud probet, quam multa olim à Christianis in stationibus facta esse præter jejunia; cujusmodi sunt ad Ecclesiam convenire, & in ea commorari usque ad horam statutam, precibus incumbere, contemplationi vacare, operibus pœnitentiæ corpus affligere, ac denique sumere Eucharistiam. Clarius de hac re Dionysius Petavius in notis ad Epiphanium, ubi de veteribus Ecclesiæ ritibus, ad expositionem fidei pag. 356. Nam quædam stationes cum jejuniis conjunctæ erant, quando videlicet fas erat fidelibus soluta statione, quæ durabat usque ad Nonam, cibum sumere: quando verò jejunium prorogabatur usque ad Vesperam, sicut in Quadragesima, tunc aliud erat jejunium, aliud statio; quia videlicet statio hora nona, jejunium ad Vesperam solvebatur. Et priora quidem Tertullianus semijejunia vocat, lib. de jejuniis cap. 13. ac si plenum jejunium usque ad solis occasum producendum foret. De vigiliis verò, quod attinet ad historicam veritatem, legendus (b) Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, & in notis ad Romanum Martyrologium. Hæc è veterum monumentis deprompta necessario prænotanda fuerunt, ut sciret lector quid dies, quid nox sit; quæ horæ æquales, & inæquales; quid Prima hora Canonica, quid Tertia, quid Sexta, quid Nona; quale Matutinum tempus,

a Albaspin. lib. 1. observat. 16. b Baron. to. 1. Ann. an. 51. num. 68. & seqq. to. 8. an. 490. num. 320. num. 36. 37. & in. Rom. Martyrol. die 5. Januarii.

quale Vespertinum, quid Vigiliæ nocturnæ, quid divinæ stationes. Ut igitur paucis verbis colligamus quam sit hora legitima cujusque officij celebrandi, dicimus regulariter Primam prima diei hora, Tertiam tertiam, Sextam sextam, Nonam nonam, Vesperas undecimam, Completorium duodecima persolvi debere: Verumtamen adhuc amplius dilatari posse hæc tempora existimamus, ita ut Primæ prima dumtaxat diei hora, Tertix secunda & tertia; Sextæ quarta, quinta & sexta; Nonæ septima, octava & nona; Vesperis decima & undecima; Completorio sola duodecima assignentur. Hujus extensionis exemplum patet in (c) Regula S. Benedicti; Nam S. Pater æstivo tempore Nonam agi temperius præcipit mediante octava hora; hyberno autem dici tertiam jubet hora secunda. Laudum verò celebrandarum legitima hora est initium crepusculi matutini: & nocturnæ synaxis, media nox vel hora secunda post mediam noctem, sive hora una ante lucem, ut clarius ex dicendis infra constabit.

IV. Ceterum in fine hujus capituli id obiter examinandum occurrit, quot sint partes divini Officij. Potest autem multiplex responsio dari pro varia quæsti acceptione. Et primò quidem dividitur Officium in duas partes, majores, & minores. Majores sunt Nocturnum, Laudes, Prima, Sexta, Nona, Vesperæ, & Completorium: Minores, Psalmi, Hymni, Cantica, Versus, Antiphonæ; Lectiones, Responsorialia, Collectæ, & aliæ res ejusdem generis, lex quibus unumquodque officium coalescit. Secundò dividitur totum Officium in Nocturnum, & Diurnum. Nocturnum secundum quosdam quatuor partes comprehendit, Vesperas, Completorium, Nocturnos, & Laudes. Hæc enim, quatuor Officia vel absente sole, vel circa ejus occasum antiquitus persolvi solebant. At nunc cum Prima, Tertia, Sexta, & Nona, etiam, Vesperæ, & Completorium ad diurnæ fer-

vitutis pensum; Nocturni autem, & Laudes ad Nocturnam synaxim pertinent, sive unum duntaxat Officium, sive duplex efficiant, quam controversiam initio capituli quinti solvemus. Dico tertio, diurnas preces in Matutinas, & Vespertinas distribui. Et quidem abusus, & vulgi acceptio, Primam, Tertiam, Sextam & Nonam matutino; Vesperas, & Completorium vespertino tempore assignant. At peritiorum sensus, sacrorumque Canonum sanctiones ad pomeridianum & vespertinum tempus etiam Nonam adjungunt. Aliarum Officiorum divisiones à varietate temporis desumuntur: quo pacto dicimus aliud esse Officium feriale, aliud Festivum; aliud Quadragesimale, aliud Paschale, quorum omnium rationem, & causam Durandus in Rationali, & antiqui Patres, Isidorus, Alcuinus, Rupertus, Amalarius, Rabanus, & alii in suis Tractatibus de divinis Officiis doctè & eruditè explicarunt.

CAPUT IV.

DE NOCTURNIS VIGILIIS,

§. I.

Cur nocte orandum sit. Etiam Ethnicos nocturnas vigiliis celebrasse in honorem Deorum. Exhortatio ad vigilandum. Oratio ut mysticæ fugentur tenebræ.

I. **B**enè se res habet, ut verba usurpem (a) Salviani viri sanctissimi: jacta sunt fundamenta operis piæ molitione cœpti, & divini Officii amore suscepti. Jam ipsius Officii majores partes explicare aggredior à nocturnis vigiliis incipiens. Tametsi enim à primis Vespertis Ecclesiastica dies, quoad solemnem horarum Cano-

a Salvian, initio l. 3. de gub. Dei.